



ارایه خدمات پیشگیری و کنترل عوامل خطر بیماری های غیر واگیر در برنامه سلامت شغلی



مطابق با سیاستهای کلی سلامت ابلاغی مقام معظم رهبری، پیشگیری مقدم بر درمان بوده، این مهم در برنامه سلامت شاغلین نیز مبنای عمل قرار گرفته است. ویژگی این برنامه، پرداختن به مشکلات سلامت عمومی شاغلین با محوریت سند ملی پیشگیری و کنترل بیماری های غیرواگیر و عوامل خطر مرتبط در جمهوری اسلامی ایران در بازه زمانی ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۴ در کنار معاینات سلامت شغلی است.

از آنجا که الگوی بیماری ها از بیماری های عفونی و واگیردار به سمت بیماری های غیر واگیردار تغییر یافته است و بیماری های قلبی -عروقی، سرطان و حوادث ترافیکی از علل اصلی مرگ و میر محسوب می شوند و از طرف دیگر با تغییر شیوه ی زندگی، بی تحرکی، افزایش مصرف غذاهای پر کالری، افزایش مصرف دخانیات و افزایش استرس، شاهد افزایش شیوع چاقی، بیماری های دیابت، فشار خون بالا، چربی خون بالا و در نهایت بیماریهای قلبی و عروقی هستیم .

قابل ذکر است که بیماریهای غیر واگیر، مسوول بیش از ۵۳ درصد بار بیماریها در سراسر جهان هستند و بیش از ۷۶ درصد کل بار بیماریها در ایران به بیماریهای غیرواگیر اختصاص دارد.

بیش از ۸۰ درصد مرگ ناشی از بیماریهای غیرواگیر در کشورهای در حال توسعه اتفاق می افتد و افزایش شیوع این بیماریها که ماهیت مزمن، پیشرونده و ناتوان کننده دارند، باعث بوجود آمدن مشکلات عدیده ای می شوند و متأسفانه نیروهای مولد جامعه مانند شاغلین را به طور مستقیم در معرض خطر مرگ و میر، معلولیت و ناتوانیها قرار می دهند. چهار بیماری دیابت، فشارخون بالا، سرطان و بیماریهای مزمن تنفسی به همراه چهار عامل خطر کم تحرکی، تغذیه ناسالم، مصرف الکل و دخانیات مهم ترین علل مرگ و میر ناشی از بیماریهای غیر واگیر هستند. پایه پیشگیری از بیماری های غیرواگیر، شناسایی عوامل خطر اولیه و پیشگیری و کنترل این عوامل است. سازمان جهانی بهداشت کنترل این بیماریها و عوامل زمینه ساز آنها را به عنوان هدف اصلی برای کاهش ۲۵ درصد مرگ و میر زودرس (۷۰-۳۰ سال) ناشی از بیماریهای غیر واگیر تا سال ۲۰۲۵ تعیین کرده است.

به دلیل ارتباط نزدیک این بیماریها با معضلات شهرنشینی و سبک زندگی نامناسب بخصوص در محیط های شغلی و همچنین عدم هماهنگی ساعات کار شاغلین با ساعات کار مراکز سلامت، محل های کار یکی از بهترین مکان ها برای ارزیابی و اجرای مداخلات برای این بیماریها هستند.

به همین سبب بهره‌گیری از تشکیلات گسترده خدمات سلامت شغلی برای دسترسی مطلوب و اجرای مناسب طرح پیشگیری از بیماری‌های غیر واگیر (NCD) مورد توجه قرار گرفت.

۱- تعاریف

• **تفاوت تشخیص زودهنگام و غربالگری:** معنای تشخیص زودهنگام این است که علایم هشداردهنده بیماری را بدانیم تا در زمان ارزیابی‌های دوره‌ای، اگر فردی را بررسی کردیم و یا در فواصل بین ارزیابی‌ها فردی با این علایم مراجعه کرد، آمادگی شناسایی این علایم و جدا کردن موارد مهم از غیر مهم را داشته باشیم تا در مرحله بعدی موارد مهم را برای اقدامات تشخیصی کامل‌تر به مراکز سطح بالاتر و مجهزتر معرفی کنیم. اما معنی غربالگری این است که در افرادی که هیچ علامت هشدار دهنده‌ای برای بیماری ندارند اما به دلیل شرایط جنسی یا سنی خاص بالقوه در معرض بیماری هستند، اقدامات تشخیصی را انجام دهیم. غربالگری به عنوان بخشی از برنامه تشخیص زودرس است. غربالگری به معنی شناسایی بیماری احتمالی ناشناخته با استفاده از معاینه و آزمایشات ساده در فردی است که هنوز علایم بالینی ندارد.

• **مراکز ارائه خدمات سلامت:** در این برنامه به تمامی مراکزی که در سطح اول خدمت وجود دارند (خانه بهداشت، پایگاه سلامت و مرکز خدمات جامع سلامت) به اختصار مراکز ارائه خدمات سلامت گفته می‌شود. این مراکز موظف به تشکیل پرونده سلامت و ارائه خدمات بهداشتی اولیه شامل تمامی خدمات فردی موضوع این بسته خدمت به کلیه کارکنان دولت می‌باشند و لذا روش ارجح این است که کلیه کارکنان از مراکز ارائه خدمات سلامت منطقه‌ای که در آن زندگی می‌کنند خدمات بهداشتی خود را دریافت نمایند، و توصیه وزارت بهداشت به کلیه دستگاه‌ها این است که طوری برنامه‌ریزی کنند که خدمات فردی موضوع این بسته در مراکز محل سکونت کارکنان دریافت گردد، اما از آنجا که احتمالاً در بعضی مواقع این امر میسر نمی‌گردد لذا دستگاه‌ها با روش‌هایی همچون خرید خدمت از بخش خصوصی یا بهره‌مندی از مراکز درمانی وابسته به خود، این خدمات را در اختیار کارکنان قرار می‌دهند.

• **مراکز و پزشکان مجاز به ارائه خدمات سلامت شغلی:** در این برنامه منظور از مراکز و پزشکان مجاز ارائه دهنده خدمات سلامت شغلی کلیه پزشکان و مراکز ارائه دهنده این خدمات هستند که براساس مقررات ابلاغی از مرکز سلامت محیط و کار تعریف شده و مجوز ارائه این خدمات را دریافت می‌کنند.

- **خطر سنجی سکته های قلبی - مغزی** : اقدامی است که در طی آن میزان احتمال خطر ۱۰ ساله بروز حوادث کشنده و غیر کشنده قلبی و مغزی مانند (سکته های قلبی و مغزی) در جمعیت هدف برنامه حتی در زمانی که علامت دارو بیمار نیستند تعیین می گردد و متناسب با میزان احتمال به دست آمده، اقداماتی برای پیشگیری از بروز بیماری یا عوارض آن صورت می پذیرد. این امر با لحاظ عواملی مانند مصرف دخانیات، سن، جنس و میزان کلسترول خون، قند خون و فشارخون انجام می گردد.
- **سند ملی پیشگیری و کنترل بیماری های غیر واگیر و عوامل خطر مرتبط در جمهوری اسلامی ایران در بازه زمانی ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۴**: در این برنامه به اختصار سند ملی پیشگیری و کنترل بیماری های غیر واگیر گفته می شود.

۲- اهداف برنامه:

۲-۱- هدف کلی: **ارایه خدمات پیشگیری و کنترل عوامل خطر بیماری های غیر واگیر در برنامه سلامت شغلی**

۲-۲- اهداف اختصاصی:

- توانمندسازی سازمانی در راستای حفاظت از سلامت شاغلین
- توانمندسازی شاغلین برای حفظ و ارتقای سلامت خود با محوریت پیشگیری و کنترل بیماری های غیر واگیر و عوامل خطر وابسته به آن
- ارزیابی وضعیت سلامت عمومی شاغلین در راستای سند ملی پیشگیری و کنترل بیماری های غیر واگیر (NCD) در کنار ارزیابی سلامت شغلی آنها
- تعیین عوامل خطر موثر بر سلامت عمومی شاغلین به منظور اجرای مداخلات مناسب در راستای پیشگیری از بروز بیماریهای غیر واگیر براساس سند ملی پیشگیری و کنترل بیماری های غیر واگیر (NCD)
- شناسایی زودرس بیماریهای عمومی شاغلین و درمان به موقع آنها جهت کاهش عوارض و مرگ و میر در این گروه
- ساماندهی و نظامند نمودن وضعیت خدمات آموزشی

- کمک به اهداف سند ملی پیشگیری و کنترل بیماری های غیرواگیر (NCD) با بهره گیری از تشکیلات خدمات

سلامت شغلی در سراسر کشور

۳- راهکارها :

- ✓ راه اندازی بانک اطلاعات پایه سلامت عمومی شاغلین
- ✓ ثبت اطلاعات مرتبط با سلامت عمومی در معاینات بدو استخدام و دوره ای در سامانه مربوطه
- ✓ اجرای برنامه های آموزشی متناسب با نیازهای آموزشی سلامت شاغلین
- ✓ قرار گرفتن شاخص های سلامت عمومی شاغلین به عنوان معیاری در مکانیسم ارزشیابی سالانه
- ✓ تبیین مکانیسمهای تشویقی برای ارتقای سلامت عمومی در شاغلین
- ✓ همکاری نظام مند با مراکز ارایه خدمات سلامت در موارد نیازمند به پیگیری براساس پروتکل های سند ملی پیشگیری و کنترل بیماری های غیرواگیر

۴- مراحل اجرایی:

یکی از اولویت های این برنامه، مراقبت های سلامت است و محور این مراقبت ها پیشگیری و کنترل بیماری ها به ویژه بیماری های غیرواگیر است. این بیماری ها عامل اصلی مرگ و میر در ایران هستند. لازمه پیشگیری از بیماری های غیرواگیر، شناسایی عوامل خطر و پیشگیری و کنترل این عوامل است. افزایش شیوع بیماری های غیرواگیر و ماهیت مزمن، پیش رونده و ناتوان کننده آنها، باعث بوجود آمدن مشکلات عدیده ای می شوند و متاسفانه نیروهای مولد جامعه را به طور مستقیم در معرض خطر مرگ و میر، معلولیت و ناتوانی ها قرار می دهند.

چهار بیماری دیابت، فشارخون بالا، سرطان و بیماری های مزمن تنفسی به همراه چهار عامل خطر کم تحرکی، تغذیه ناسالم، مصرف الکل و دخانیات مهم ترین علل مرگ و میر ناشی از بیماری های غیرواگیر در دنیا هستند که احتمال مرگ ناشی از بیماری های غیرواگیر را افزایش می دهند. به همین دلیل سازمان جهانی بهداشت کنترل این بیماری ها و عوامل

زمینه‌ساز آن‌ها را به عنوان هدف اصلی برای کاهش ۲۵٪ مرگ و میر زودرس (یعنی فوت در سنین ۷۰-۳۰ سال) ناشی از بیماری‌های غیرواگیر تا سال ۲۰۲۵ تعیین کرده است.

خطرسنجی سکنه های قلبی اقدام مهمی است که انتظار می رود با انجام آن برای کلیه کارکنان با سن بیشتر از ۳۰ سال احتمال خطر ۱۰ ساله سکنه قلبی یا مغزی مشخص گردیده با اقدامات پیشگیرانه از بروز آن جلوگیری نمود.

مراقبت فعال از شاغلین تحت پوشش بر اساس برنامه‌های سلامت، تدوین و ابلاغ شده در نظام ارائه خدمات سلامت شغلی اساس کار را تشکیل می‌دهد. جزئیات این مراقبت‌ها تحت عنوان "مداخلات اساسی بیماری های غیرواگیر در نظام مراقبت های اولیه ایران، ایران" به تفکیک سطوح مختلف ارائه خدمت، ضمیمه این بسته می باشد و انتظار می رود کلیه مراکز تحت پوشش سلامت شغلی زمینه ارائه مراقبت های اولویت دار مندرج در ضمیمه فوق را برای کلیه شاغلین تحت پوشش فراهم نمایند. خلاصه ای از اقدامات مورد انتظار به شرح ذیل می باشد:

۱. خطر سنجی سکنه های قلبی و مغزی

۲. بررسی عوامل خطر ۴ گانه (تغذیه نامناسب، کم تحرکی، مصرف دخانیات و الکل)

۳. ارائه خدمات پیشگیری، تشخیص و درمان و مراقبت بیماری های فشار خون بالا، دیابت، دیس لیپیدمی

از طرف دیگر به لحاظ گذار بیماری‌ها از واگیر به غیر واگیر و ضرورت پویایی برنامه های نظام سلامت در پاسخگویی به این دسته از بیماری ها که اغلب به جای وجود درمان قطعی، مراقبت دراز مدت افراد مبتلا ... مورد پیدا می کند، لازم است تا این برنامه در بستری مناسب و از قبل موجود تشکیلات خدمات سلامت شاغلین به اجرا درآید. بنابراین با عنایت به اینکه در حال حاضر در کشور ما، ۴۰٪ از شاغلین تحت پوشش بازرسی بهداشت حرفه ای می باشند و از خدمات سلامت شغلی بهره می برند، لذا بر آن شدیم تا اهداف سند کاهش بیماری های غیرواگیر را به شرح ذیل در مراکز مجاز ارائه دهنده خدمات سلامت شغلی توسعه دهیم:

▶ تدوین و ادغام برنامه عملیاتی خدمات پیشگیری و کنترل عوامل خطر بیماری های غیر واگیر در برنامه سلامت

شغلی

▶ باز طراحی و تکمیل دریافت اطلاعات از سامانه با نگاه به سند کاهش بیماریهای غیر واگیر

▶ برگزاری دوره های پودمانی و معرفی برنامه ادغام خدمات پیشگیری و کنترل عوامل خطر بیماری های غیرواگیر در برنامه سلامت شغلی به مسئولین فنی و پزشکان دارای مجوز انجام خدمات سلامت شغلی

▶ انجام آزمایشات مرتبط با خطرسنجی سکنه های قلبی- مغزی در قالب معاینات دوره ای و بدو استخدام توسط مراکز مجاز و پزشکان دارای مجوز ارائه دهنده خدمات سلامت شغلی

▶ تکمیل کارت خطرسنجی توسط مراکز مجاز و پزشکان دارای مجوز ارائه دهنده خدمات سلامت شغلی، طی معاینات دوره ای و بدو استخدام

▶ ارجاع شاغلین جهت خدمات تکمیلی به مراکز خدمات سلامت نزدیک محل سکونت یا محل کار

▶ تدوین دستورالعمل نظارت بر مراکز و پزشکان ارائه دهنده خدمات طب کار مطابق با برنامه

این برنامه محور خدمات پیشگیری و کنترل بیماری های غیر واگیر در برنامه جدید سلامت شغلی خواهد بود. به لحاظ ضرورت تسریع در اجرای برنامه، این برنامه در دو فاز اجرایی، طراحی و پس از پایلوت، برای اجرا در کشور ابلاغ می شود: فاز اول: راه اندازی سامانه و دریافت اطلاعات مرتبط با سلامت عمومی براساس سامانه طراحی شده در راستای سند ملی پیشگیری و کنترل بیماری های غیرواگیر

۳-۱- مرحله اول:

در این مرحله تمامی اطلاعات موجود لازم برای اجرای مرحله دوم (خطرسنجی سکنه های قلبی و مغزی) وارد سامانه می گردد و امکان ارتباط سامانه با سامانه سیب که بستر الکترونیکی ارائه خدمات در نظام بهداشتی می باشد برقرار می شود.

در گام اول جهت راه اندازی سامانه دریافت اطلاعات ابتدا بانک اطلاعات پایه سلامت شاغلین در سامانه جامع بازرسی کشور ایجاد می شود. که مسلما در آینده این اطلاعات در جهت برنامه ریزی های آتی راهگشا خواهند بود.

جزء اصلی سند ملی پیشگیری و کنترل بیماری های غیر واگیر یعنی خطر سنجی سکنه های قلبی مغزی به همراه راه اندازی سامانه بصورت آزمایشی در ۴ شهرستان (شهرضا، مراغه، بافت، نقده) به اجرا در می آید. در خطر سنجی بعد از بررسی وضعیت قند و کلسترول خون و اندازه گیری فشار خون با لحاظ عوامل سن، جنس و مصرف دخانیات، میزان احتمال

خطر بروز سکتة قلبی و مغزی در ده سال آینده تعیین می گردد و بر اساس آن مداخلات مناسبی پیش بینی و اجرا می شود و نهایتاً در صورت ضرورت، فرد جهت دریافت بهتر خدمات و پیگیری به نزدیکترین مراکز ارائه خدمات سلامت همراه با برگه ارزیابی خطر تکمیل شده، ارجاع می شود.

۳-۲- مرحله دوم: آموزش و اجرای سراسری

این مرحله پس از اجرای آزمایشی برنامه در ۴ شهرستان شهرضا، مراغه، بافت، نقده و پس از احصاء و رفع مشکلات، در کل کشور به اجرا در می آید. جلسات آموزشی لازم بصورت قطبی برای حوزه های مرتبط در معاونت های بهداشتی دانشگاه ها با کمک دفتر مدیریت بیماری های غیرواگیر به اجرا در می آید و سپس از طریق بصورت آبخاری به مراکز و پزشکان مجاز ارائه دهنده خدمات سلامت شغلی آموزش داده می شود.

پایش و نظارت اجرای برنامه ها طبق برنامه های مدون از طریق معاونت های بهداشتی دانشگاه ها به اجرا در خواهد آمد. نکته: در این برنامه جز خطرسنجی سند ملی مد نظر قرار گرفته است. از آنجا که خدمات تشخیص زودرس سرطان های سه گانه روده بزرگ، پستان و دهانه رحم نیز از اجزاء دیگر سند فوق می باشد، لذا کارفرمایان موظفند ترتیبی اتخاذ نمایند که کلیه شاغلین بعد از ارزیابی ها و اقدامات اولیه موضوع این برنامه با روش های تشویقی مناسب به مراکز خدمات سلامت محل زندگیشان جهت تکمیل و پیگیری خدمات مراجعه نموده و در بازگشت گواهی مرکز فوق را مبنی بر انجام اقدامات تکمیل شده ارائه نمایند.

۴- چارت چگونگی اجرا:

